

Край сновиддя та інші вірші (збірка)

Едгар Аллан По

*Переклад півтора десятка вибраних віршів похмурого романтика
Едгара Аллана Поу, який "ніколи не втрачав контакту з жахливим
пафосом свого часу і задовго до Конрада досліджував серце темряви".*

ЕДГАР
АЛЛАН ПОУ

КРАЙ СНОВИДДЯ ТА ІНШІ ВІРШІ

Переклад і коментарі
Олександра Омельченка
2025

СОН ВСЕРЕДИНИ СНУ A DREAM WITHIN A DREAM

Прийміть мій поцілунок у ваше чоло!
І розлучаючись з вами на мене найшло
Бажання зізнатись, тож дозвольте зе́ло...
Той не помиляється, хто вбачає умом,
Що життєві дні мої були лише сном:
Все ж, якщо надія наживала п'ятами,
Глупої ночі чи світлими днями,
Хіба у видінні чи у реальності дії,
Внаслідок цього не *стало* менше надії?
Все, що ми бачимо у марах чи наяву,
Це лише сон всередині сну.

Я стою серед реву морського прибою
На змученім березі, що не має спокою,
І тримаю у стиснутім моїм кулаку
Жменю крупинок золотого піску...
Як мало! Але як вони прослизують, я бачу,
Крізь пальці в глибіню моря киплячу,

Поки я плачу... Поки я плачу!
О Боже! Хіба не можу я міцніше стискати
І щільніше до долоні їх притискати?
О Боже! Хіба врятувати не в моїй оце силі
Хоча б крупинку *одну* від безжальної хвилі?
Чи *все*, що ми бачимо у марах чи наяву,
Це все лише сон всередині сну?

КОМЕНТАРІ

"Сон всередині сну" не був опублікований окремим віршем за життя автора. Частина його містилася в 1829 році у творі, який починався рядком: "Чи повинно моє раннє життя здаватися", а в 1831 році кілька його рядків були використані як завершення поеми "Тамерлан". У 1849 році поет надіслав другові всі рядки твору, крім перших дев'яти, як окремий вірш під назвою "Для Енні".

СОН A DREAM

Темною ніччю у моє сновиддя
Минула радість наснилась мені,
А світлого дня сон недремний життя
Серце розбите полишив мені.

Ах! Хіба це не сон для будь-кого днем,
Хто погляд свій журливий кидає
На все навколо ярким променем,
Розвернутим взад, минуле своє оглядає?

Той сон святий... Той сон святий
Поки весь світ лаяв і мені дорікав,
Він підбадьорював, як промінець чарівний,
Самотній дух, що мене направляв.

Хоч і тріпотіло крізь бурю і ніч
Це світло з далини далеченної...
Яка може бути більш яркішою річ
У Правди ніж світло зірки денної?

КОМЕНТАРІ

Перша публікація вірша в збірнику 1827 року "Тамерлан та інші вірші" (Tamerlane and Other Poems). Тоді вірш не мав назви і мав п'ять куплетів. Цей переклад зроблений з варіанту вже 1837 року.

МАРИ-СНИ DREAMS

Якби ж моє молоде життя було довгим сном!
Мій дух не прокидався б тоді загалом,
Поки у Вічності прийдешне не стане пробутком.
Так! Хоч цей довгий сон безнадійним був смутком,
Був кращим ніж млява реальність життя,
Серце кого повинно б мати недремне буття
І досі було на чарівній землі від самих уродин
Поглинуте хаосом пристрастей глибин.

Але якщо станеться так — цей сон вічно триватиме,
Продовженню мрій отрочтва мого слугуватиме -
Якщо ж буде так, безглуздо було б покладатися
І в цьому на вищі Небеса сподіватися!
Бо у мріях про живе світло й красу упивався щомиті
При яскравому сонці на літнього неба блакиті;
Нахили моєї уяви залишали невдовзі потому
Моє серце окремо від мого власного дому
З істотами, які були лише моїми думками:
Що ще міг я побачити тими роками?

Був один раз - тільки раз - і ніяк не змінила
Пам'ять мою дика година - якась бісова сила
Або заклинання скували мене - то вітер холодний,
Прийшовши до мене вночі, лихом своїм насолодний,
Залишив на душі моїй образ свій - або сон цей
Холодно надто освітив у височайший свій апогей
Місяць - а може зірки - та як би там не було,
Те сновиддя, що той вітер нічний - най воно загуло.

Я був щасливий хоч би й уві сні,
Я був щасливий - подобається ця тема мені -
Мари-сни! В їх яскравому розфарбуванні життя,
Як те швидкоплинне, туманне і темне у двобої злиття
Подоби із дійсністю, яке для ошелешених моїх очей

Приносить набагато більше приємних речей
Раю й Любові – і всього нашого власного чину –
Аніж пізнала юна Надія в найяркішу годину.

КОМЕНТАРІ

Перша публікація 1827 року у збірнику "Тамерлан та інші вірші. В наступних публікаціях 16 рядок "Inclines of my imaginary apart" було змінено на "In climes of mine imagining — apart". В цьому перекладі збережено перший варіант.

КРАЙ СНОВИДДЯ DREAMLAND

Шляхами самотніми, що у смерку блукають,
Куди злі ангели — демони лише вчащають,
Де Ейдолон* возсідає на ім'я Ніч,
На чорному троні правлячи навсібіч,
Я досяг цих земель нещодавно, але
По-новому з найвіддаленішого і пливкого Туле,*
Від дикого дивного краю, що якимсь околясом
Поза Простором лежить, поза Часом.

Бездонні долини і повені досі незнані,
І прірви, і печери, і лісів дерева-титани,
З формами, які усякому зору облуди,
Через роси, що рясно випадають усюди;
Гори руйнуються вічно і вічно зникають
У морях, що жодного краю не мають;
Моря невгамовні, що прагнуть збагнути
Хвилюючись, як до вогню небес досягнути;
Озера, що в розстеленні своїм незміренні,
Їх води самотні – самотні й мертвенні,
Їх вода нерухома – нерухома і в ній заанімілій
Прохолода від снігу лежачих в них лілій.

Біля озер, що в поширені своїм незміренні,
Чії води самотні – самотні й мертвенні, —
Вода їх сумна і в ній сумній і змарнілій
Прохолода від снігу лежачих в них лілій —
Біля гір і поблизу річок водночас,

Дзюрчать які тихо, дзюрчать які повсякчас —
Біля лісу сірого, — повз болотні зони,
Де зручно розташувалися жаби й тритони —
Біля заглиблень карових і калюж-ставків
Упирі де мешкають в кожному із кутків —
Де кожна місцина бісівська і найбільш нечестива —
Де кожна місцина найбільш сумна й тужлива —
Там мандрівник сплатить жажіттю данину,
Зустрівши Спогади про Минуле, загорнуті у тканину,
Закутані в саван постаті, що здригаються і зітхають,
Коли вони проходять повз тих, хто там блукають,
В білих мантиях друзі передані давно у сльозах
Червам Землі* - і ангелам в Небесах.

Для серця, у якого горя й страждань легіон,
Це заспокійливий, болевгамовуючий регіон —
Для духа, що у смерку і тіні знаходить розраду
Це... О, це для нього є Ельдорадо!*

Але мандрівник мандруючий там сумовито
Може не наважитись поглянути на нього відкрито;
Його таємниці ніколи не розкривають нічого
Для незаплющеного людського ока слабкого;
Король так забажав і владою свого чорного трону
Піднімати повіки з вій бахромою наклав заборону,
Тож тужлива Душа таким чином навколишнє тло,
Проходячи, бачить наче крізь затемнене скло.

Шляхами самотніми, що у смерку блукають,
Куди злі ангели — демони лише вчащають,
Де Ейдолон возсідає на ім'я Ніч,
На чорному троні правлячи навсібіч,
Примандрував я додому нещодавно, але
По-новому з найвіддаленішого і пливкого Туле.

КОМЕНТАРІ

Перша публікація у журналі "Graham's Magazine" в 1844 році і потім вірш неодноразово перевидавався і редагувався.

Ейдолон з грецької це образ духу живої чи мертвої людини — привид, а також кумир або ідол.

"...найвіддаленішого і пливкого Туле" - Туле або Фуле - острів-привид на півночі Європи, описаний ще за три століття до нашої ери, як край світу.

Ельдорадо — міфічне місто з золота у Південній Америці — у переносному значенні — це омріяна мета.

"червам Землі". В редактованому варіанті вірша "друзі у білих мантиях" були віддані "Землі і Небесам", але в першій редакції - "червам і Небесам", тож в перекладі хай буде "червам Землі".

СПЛЯЧА

THE SLEEPER

У ніч червневу у час опівнічний,
Стою під місяцем, що у повні містичний.
Опіатне, росисте, пливке випарування
З золотистої оправи його видихання,
Крапля за краплею, крапає м'яко
На тиху вершину гори і всіляко,
Сонливо, музикально і без упину,
У всесвітню крадеться долину.
Розмарин куняє й киває могилі;
Лілія лежить, розвалившись на хвилі;
Руїни туманом себе спішать огорнути,
В розсипанні стихають, щоби віддихнути;
Погляньте на озеро, на Лету* так схоже,
Що в свідомій дрімоті лежить в своїм ложе,
І не прокинеться і прокидатись не згоже.
Вся Краса спить! А ось лежить віддана снам
(Вікно стулчасте її відкрито навстіж небесам)
Айрін з її Долями сам на сам.

О леді яскрава! Чи слушно хоча б і одно
Тримати відчиненим усю ніч вікно?
З верхівок дерев пустотливим здаючись,
Крізь отвір віконний вітерець сміючись —
Безтілесне повітря, почет незримий чарівника,
Пролітає твоєю кімнатою і назовні зника,
І полог балдахіну колихає так необачно,
Колихає уривчасто - колихає так лячно —
Над бахромою повік, що тепер не тремтяча,

Під якою сховалась душа твоя спляча,
Що по підлозі і зверху вниз по стіні
Наче привиди здіймаються і падають тіні!
О люба леді, невже це тебе не лякає?
Про що тобі сниться, що той сон обіцяє?
Звичайно, ти прибула з-за далеких морів,
Ти – диво для цих присадибних садів!
Дивне плаття твоє! Дивна блідість значна!
Дивна, перш за все, волосся твого довжина,
І урочистість оця уся мовчазна.

Леді спить! О міцно нехай вона спить.
Хай навіки-віків міцно, як у цю мить!
Хай святий захист Небес її боронить!
Цю кімнату на святиню ще одну обернувши,
Це ліжко у меланхолію ще одну загорнувши,
Я молю Бога, щоби спала і її минали кошмари,
Не розмикала очей і жахливі не бачила мари,
Поки тьмяні в саванах повз неї проходять примари!

Кохання моє спить! О міцно хай вона спить,
Хай навіки-віків міцно, як у цю мить;
Хай ніжно поблизу неї хробак шарудить!
У старому і тьмяному лісі ген в глибині,
Для неї відкриється склеп у скорботні ці дні –
Високий склеп, що часто розкривав свої гожі
Двері, на крила чорної птиці похожі,*
Тріумфуючи над покровами, що гербами багаті,
Її величних похорон родинної знаті –
Гробниця далека, в самотності оціпеніння,
По дверям чиїм вона, заради їх гримотіння,
В дитинстві своїм багато кидала каміння –
Гробницю, чиї дзвінки двері грою такою
Вона вже ніколи не змусить відбиватись луною,
І бідолашна дитина гріха, сповнівшись страхом,
Думати, що то всередині мертві стогнали гуртом!

КОМЕНТАРІ

Вперше вірш був надрукований в збірці "POEMS" 1831 року під назвою "Айрін". Після кількох публікацій і перероблень в теперішньому вигляді з'явився в журналі в 1845

році. У своєму листі наступного року Аллан Поу заявив, що "з точки зору вищих якостей поезії, цей вірш кращий, ніж "Крук", але немає жодної людини з мільйона, яка могла б погодитись зі мною в цій думці". Дослідники відзначають, що є велика ймовірність того, що цей вірш був нав'язаний віршем "О леді, кохана прокинься" маловідомого поета Вільяма Руфуса зі збірки 1826 року.

"..на Лету так схоже". Лета - у давньогрецькій міфології підземна ріка Забуття.

"на крила чорної птиці схожі". У попередніх варіантах вірша "Irene" та "Irene, the Dead" говорилося про крила вампіра.

ДО ОДНІЄЇ В РАЮ

TO ONE IN PARADISE

Ти всім була для мене, кохана,
Яку душа моя так невимовно жадала —
Зеленим островом в морі, кохана,
Джерелом і святинею, що чарувала
Вінками з фруктів чарівних і квітів духмяних,
А всі квіти моїми були, які ти любила.

О, сон надто яскравий, щоби тривати!
О, Надія, яка зіркою в небесах заблищала,
Але щоби затьмареною хмарами стати!
Гласом Майбутнього жага закликала:
"Давай! Уперед!", але над Минулим витати
(Над бездною темною) моя душа вже обрала,
Німа, нерухома, заціпеніла з утрати.

Тому що (На жаль! На жаль!) у мене
Пломінь життя в душі моїй зник!
"Більше нічого — назавжди - навік" —
(Так мовить море пихате і навіжене
Піскам узбережжя із року у рік)
І спалене громом не буде древо зелене,
І орлу вбитому не злетіти повік!

І всі мої дні у стані нестями,
І всі мої ночі у марах і снах,
Там, де блищать твої темні очі зірками
І де блищать кроки твої в горішніх світах —
В танцях ефірних, безтілесних з зорями,
В струменях неземних у вічних віках!

КОМЕНТАРІ

Вірш вперше з'явився без назви і з п'ятьма куплетами в оповіданні "The Visionary" в 1834 році. Через п'ять років вірш був опублікований у журналі "Burton's Gentleman's Magazine" під назвою "До Янте на Небесах" (To Ianthe in Heaven), де він мав вже чотири куплети і останній рядок був змінений з "...Italian streams" на "..eternal streams". Два роки потому у журналі "Saturday Evening Post" вірш був надрукований знов у п'яти куплетах під назвою "До однієї коханої" (To One Beloved). Ще через два роки у журналі "Graham's Magazine" вірш знов став чотирикуплетним і нарешті обрив свою остаточну назву "До однієї в раю". І саме в такому складі вірш є у всіх зібраннях творів Аллана Поу з другої половини XIX століття.

МОВЧАННЯ

SILENCE

Є деякі особливості – деякі в одному тілі об'єднані,
Що мають подвійне життя і таким чином появи сприяючи
Різновиду подвійної сутності, котрі народжені
Зі світла й матерії, а в тілі і тіні себе проявляючи.
Є подвійне *Мовчання* – узбережжя і море –
Тіло й душа. Один мешкає в самотньому місці,
Де знову травою усе поросло; милості урочисті,
Спогади людські і повне сліз пізнане горе,
Зробили безстрашним: ім'я "Більше нічого"* має суворе.
Він — це спільне Мовчання: його не лякайся!
Він не має в собі сили зла;
Але якщо нагла доля якась (невчасна, хоч як вивертайся!)
Зведе тебе з тінню його (тінню ельфа, що не має ім'я,
В тім самотнім краю, де людина і ступить не могла)
Богу віддатися твоя черга прийшла!

КОМЕНТАРІ

Цей вірш Алланом Поу був заявлений як сонет в ранніх публікаціях (перша публікація в журналі в 1840 році), але, можливо, через те, що він не має строгої сонетної форми підзаголовки з часом був прибрані. Вірш має певне відношення до оповідання "Мовчання – байка", написаного на кілька років раніше. Джерелом для написання вірша, як визначили, послужили два сонета Томаса Худа "Мовчання" і "Смерть" 1823 року.

Вірш є одним із найзагадковіших віршів Поу для коментаторів, хоча ті, хто наважуються його обговорювати, приходять до висновку, що Мовчання – це голос Бога.

"ім'я "Більше нічого"". Аллан Поу використовує фразу "No More" у кількох інших віршах, але в цьому вірші вперше як ім'я, яке потім у поемі "Крук" трансформується в "Більше ніколи" (Nevermore).

ДУХИ ПОМЕРЛИХ

SPIRITS OF THE DEAD

Твоя душа виявить себе, знайде на самоті
Серед темних думок в надгробній плиті –
З усієї юрби не зацікавить ніяку людину,
Втрутитись у твою таємничу годину:

Будь мовчазним в безлюдності цій,
Що не є самотою – тому що за цих-от умов
Духи померлих, які колись навперебій
Збирались перед тобою в житті, тепер знов,
В смерті довкола тебе – поряд тут стаючи,
Вони волею своєю затьмарять тебе: мовчи.

Ніч – хоч була ясна – нахмуриться —
І ні над ким зорі не зглянуться,
З престолів своїх далеких, небесних,
Світлом, як дарунком надії для смертних —
Але небесні світила, червоні без променів кулі,
Від втоми здадуться тобі схожими на минулі
Лихоманку й горіння, які мав у себе,
Що відтепер назавжди пригорнуться до тебе:

Тепер думки ти не зможеш прогнати –
Тепер видіння ніколи не змусиш тебе уникати –
Духу твого вони більш не покинуть,
Як краплі роси з трави вже не зникнуть.

Вітерець – дихання Бога – нерухомий –
І туман на пагорбі не вагомий
Темний – каламутний – але незламний,
Він є символ і знак переламний —
Як він на деревах повис, павши ниць,
Таємницею є з таємниць!

КОМЕНТАРІ

Перша публікація 1827 року у збірнику "Тамерлан та інші вірші". Тоді вірш мав назву "VISIT OF THE DEAD". Але вірш був перероблений і нинішнього вигляду зі зміненою назвою набув у збірнику "Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems" 1829 року. Наступна публікація відбулась тільки через 10 років у журналі і не мала авторського підпису. Упорядник посмертного видання чотиритомного зібрання творів Поу 1850 року не знав цей вірш і не включив його до колекції поезій.

ХРОБАК ЗАВОЙОВНИК THE CONQUEROR WORM

Погляньте! Це урочиста гала-ніч
На протязі самотніх останніх років!
Ангелів натовп крилатий плечами до пліч,
У покровах і в сльозах від чуттів,
Всідались в театрі, щоби побачити
Гру страхів і необачних надій,
Поки оркестр не припиняв кострубачити
В музиці сфер неземній.

Міми, що подібні на Всевишнього Бога,*
Які тихо бурмочуть, і щось там вдають
По сцені кидаючись на всі боки якомога...
Маріонетки вони, що приходять і йдуть*
За наказом величезних й безформних істот,
Що декорації змінювати мають роботу,
Змахуючи крилами Кондора з небесних висот,
Невидимі Лихо й Скорботу.

Ця драма строката – о, будьте ви певні,
Вам аж ніяк не забути цього!
З Фантомом її, якого завжди натовпи ревні
Переслідують, але ніяк не схоплять його,
По колу, яке постійно вертає в довкілля,
На те саме місце, на той самий прах,
І багато Гріха, і ще більш Божевілля,
І душею сюжету є Жах.

Але дивіться, поміж натовпу мімів
Плазуюча істота, як зайда вторгається!
Криваво-червона істота іззовні хоромів
В самотності сценічній звивається!

Звивається! Плазує! – і зі смертельними муками
Міми для паразита стають одразу їдою,
І ангели плачуть, за його назираючи іклами,
Пофарбованих кров'ю людською.

Гаснуть вогні — гаснуть всі – така є умова
І, над кожним тремтячим під жахітливим впливом,
Театральна завіса, ніби домовини покрова,
Опускається долу буремним поривом.
Всі бліді і змарнілі, бо драма причина,
Розходяться ангели і з них кожен промовник,
Що трагедія п'єса ця і зветься "Людина",
А героєм її є Хробак Завойовник.

КОМЕНТАРІ

Перша публікація як окремого вірша у січні 1843 року в журналі "Graham's Magazine". Потім у 1845 році Алланом Поу був добавлений до переробленого його раннього оповідання "Лігея"(1838). Переробки в наступних виданнях вірша були тільки в тому, що слова "фантом" і "лихо" друкувались то з великої літери то з маленької.

"Міми" – актори пантомім — "...подібні на Бога" – це люди. Натяк Аллана Поу на біблійну книгу "Буття": "І сказав Бог: створімо людину за образом Нашим і за подобою Нашою..." (Розділ 1, вірш 26) "І створив Бог Людину за образом Своїм, за образом Божим..." (Розділ 1, вірш 27)

"Маріонетки вони, що приходять і йдуть". Цей рядок перегукується з відомим початком монологу Жака з комедії "Як вам це сподобається" Шейкспіра, що "весь світ — підмостки, а чоловіки й жінки лише Актори, і мають свої виходи і входи..." (2 дія, сцена 7).

АННАБЕЛЬ ЛІ ANNABEL LEE

З того часу утекло вже багато-багато води,
Біля моря на королівській землі,
Жила дівчина, яку, можливо, знали і ви,
Чиє ім'я було Аннабель Лі;
І ця дівчина жила і думала лише про одне,
Щоби бути коханою і кохати мене взагалі.

Я був дитиною і вона була дитиною теж*
Біля моря на королівській землі:
Але ми кохали коханням, яке більш за любов,
Я і моя Аннабель Лі;
За любов, за яку крилаті серафими Небес
Заздрили нам і заздрощі ці були чималі.

І це причиною стало того, що дуже давно
Там біля моря на королівській землі
Вітер з-за хмари подув і холодом своїм обійняв
Мою прекрасну Аннабель Лі;
Та так, що прийшла її високородна рідня
І від мене її узяли, забрали її взагалі,
Щоби у склепі своїм родовім зачинити її,
Там біля моря на королівській землі.

Ангели, які і близько не були щасливі такі
В своїх Небесах, в заздрощах, що були чималі –
Так! – це причина й була (усі люди це знають
Там біля моря на королівській землі)
Що вітер вийшов з-за хмари вночі,
Щоби охолодити і вбити мою Аннабель Лі.

Наше кохання набагато сильнішим було ніж любов
Тих, хто доросліші за нас і старші були —
Багатьох, хто за нас набагато мудріші були —
І ні ангели на небесах угорі,
Ані демони під морями усіма взагалі,
Не зможуть душу мою розлучити з душею
Моєї прекрасної Аннабель Лі.

Бо місяць ніколи не сяє, щоби не принести мені сни
Про прекрасну мою Аннабель Лі;
І зорі ніколи не сяють, щоби яскравий не вгледів я зір
Прекрасної моєї Аннабель Лі;
І так кожної ночі усю ніч поряд з труною лежатиму я,
Де кохана моя — кохання моє лежить і життя – наречена моя,
У склепі її біля моря на королівській землі —
В гробниці біля моря гучного на прибережній землі.*

КОМЕНТАРІ

Перша публікація вірша відбулась на другий день після смерті Аллана Поу 9 жовтня 1849 разом з некрологом у ньюйоркській газеті, хоча ще 5 травня в одному з листів він заявив, що незабаром перешле адресатці нову баладу, яка називається "Аннабель Лі". Вважається або останнім, або передостаннім віршем Аллана Поу.

"Я був дитиною і вона була дитиною теж". Пропонується, що прототипом Аннабель була дружина Аллана Поу Вірджинія, з якою він взяв шлюб, коли їй було 13 років, а померла від туберкульозу за два роки до написання вірша. Себе він називає дитиною, тому що незважаючи на свій вік, нею і залишився.

"В могилі біля моря гучного". Останній 41 рядок у першій публікації 9 жовтня 1849 року був таким: "In her tomb by the sounding sea", але в деяких наступних виданнях цього ж таки року він змінений на "In her tomb by the side of the sea".

ЛІНОР

LENORE

Ах, чаша золота розкололася!* Дух відлетів назавжди, на вік!
Бийте у дзвони! Свята душа пливе вже по Стіксу,* по річці із рік;
Гі де Вір,* *ти* не плачеш? Плач або зараз, або потім хай не кортить.
Дивись! Ось там твоя кохана Лінор* на дровах жахливих лежить!
Справляйте обряд поховання і пісню заспівайте похоронного строю!
Гімн для королівни із тих, хто як і вона померла колись молодю —
Панахиду по ній, двічі померлій, оскільки померла вона молодю.

"Паскуди! За багатство любили, а за гордощі ненавистю її оточили,
А коли занедужала, щоби померла вона, вмерти елейно благословили!
Як *будете* справляти обряд? Як будете співати панахиду на вік упокою
По вашому лихому оку – по язичку, що наклепом і вдачею своєю злою
Занапастив невинність, що двічі умерла, бо померла вона молодю?"

Згрішили ми;* — але не гнівайся так, нехай Суботня пісня злетить
До Бога так урочисто, щоб мертва скривдженою не була ні на мить!
Мила Лінор "раніше пішла" з Надією, що повинна була поруч літати,
Нестямним залишивши, через дитя, що мала твоєю нареченою стати —
Для неї, вродливої і галантної,* що скромно лежить тепер на дровах,
Життя в її волоссі жовтому, золотавому, та не в дівочих очах –
Життя все ще там, у волоссі, та смерть вже в дівочих очах.

"Геть! Сю ніч моє серце легке. Не стану панахиди возносити спів,
Але янгола в польоті його я вихвалитиму піснею* старих часів!

Хай у дзвони *не* б'ють! Щоб мила душа, на освячених веселощів тлі,
Не вловила сповіщення, що відпливає з проклятої цієї Землі.
До друзів вгорі від лиходіїв внизу, обурений дух зі стану
тілесного —
Від Пекла до вищого світу далеко-далеко до Раю Небесного –
Від горя і стогону до золотого престолу біля Владики Небесного".

КОМЕНТАРІ

Перший варіант "Ліно́р" з'явився у 1842 році, який був значно переробленим варіантом раннього вірша "Пеан". Але Аллан Поу все ще не був задоволений і в 1845 році він без особливих змін переформував вірш поєднавши рядки, зробивши їх довшими. В останнє літо свого життя він все ще вносив поправки. Вважається "чернеткою" вірша "Крук".

"Ах, чаша золота розкололася!" Цитата із "Еклезіаста" (розділ 12 вірш 6):

"5...адже людина наближається до свого вічного дому, а по вулиці вже ходитимуть в очікуванні плакальниці.

6 А вже коли обірветься срібний шнурок, розколеться золота чаша, й розіб'ється глечик біля криниці, тоді зламане колесо впаде в криницю.

7 Таким чином порошок повернеться в землю, з якої вийшов, а дух повернеться до Бога, Який його дав..."

"пливе вже по Стіксу". В оригіналі "Stygian river" — Поу використовує прикметник, що позначає темне, похмуре – підземна ріка, через яку міфічний Харон переправляв тіні померлих.

"Гі де Вір". Припускається, що Аллан Поу взяв прізвище героя з роману Джона Пламера Ворда "Де Вір, або Людина Незалежності" (1827). Таке ж французьке прізвище мали англійські аристократи, останнім з яких був 20-ий граф Оксфорд.

"кохана Ліно́р". Ім'я героїні вперше з'явилося як "Ліно́р" тільки під час повної переробки раннього "Пеана", де героїню звали Хелен. Дослідники зазначають, що на примірнику журналу, який Аллан Поу подарував Сарі Хелен Вітмен у 1848 році, він написав: "Хелен, Еллен, Еліно́р, Ліно́р". Усі ці імена з давньогрецьких часів означають "світла" або "яскрава". Поу міг позичити це ім'я з популярної у свій час великої поеми 1825 року Фелісії Херманс.

"Згрішили ми". В оригіналі використовується латинське слово "Pecavimus", з 105 псалма вірш 6, який читають при похоронах.

"і галантно́ї". В оригіналі Поу використав французьке слово "*débonnaire*", яке, як

вважається поцупив з вірша Мілтона "L'Allegro".

"я вихвалитиму піснею". В оригіналі використано слово "Ræan", що є давньогрецькою хвалебною піснею, яка спочатку була як хорова пісня-молитва.

КРУК

THE RAVEN

Опівночі якось похмурої, я втомлений і млявий замислився*
Над багатьма химерними й дивними книжками знання старого —
І вже куняв я, як раптом стук, від якого одразу прокинувся,
Від обережного стуку, як ніби у двері, якогось гостя нічного —
"Це стук у двері" — пробурмотів я - "якогось гостя нічного —
Тільки це і більше нічого".

Ах, чітко я пам'ятаю, що це сталося у грудні холоднім;
І огнище згасало, і привиддя його на долівці миготіло від цього.
Нетерпляче очікував ранку; — у пошуку позичити марнім
З книжок припинення смутку - за вмерлою Лінорою смутку важкого —
За незрівнянною дівою, яка є Лінорою для ангела там будь-якого —
А *тут* тінь безіменна і більше нічого.

І шовкове сумне шелестіння бузкових штор, яких протяг заскочив,
Захопило мене і наповнило жахом, який не відчував я до того,
Настільки, що аби вгамувати серцебиття, стояв собі і торочив:
"Це якийсь гість благає ввійти у покої мої та й усього -
Якийсь пізній гість благає ввійти у покої мої та й усього -
Це він і більше нічого".

На той час душа вже зміцніла; і довше я вже не вагався.
"Сер" — сказав я - "чи Мадам, пробачення благаю швидкого,
Бо справа у тому, що я задрімав і стуку вашого я не розчувся,
Ви так ніжно постукали в двері, ледь чутно для вуха людського,
Що я ледве почув" — і двері я відчинив навстіж для гостя нічного,
А там північ і більше нічого.

В північ ту вдивляючись, довго стояв там дивуючись і знов боячись,
Мріючи мріями, на які жоден із смертних не наваживсь до того;
Але тиша була непорушна і північ не давала ознак, барячись,
І слово "Лінор" прозвучало там, єдине слово з мимрення голосного.
То я промимрив "Лінор" і луна відповіла повтором ім'я дорогого.

Просто його і більше нічого.

Повернувшись в покої свої, вся душа моя всередині мене горіла,
А невдовзі знов стукіт почувся, голосніше тепер ніж до цього.
"Звісно" — сказав я. — "Звичайно, це у віконницю щось стукотіло;
А-ну дай-но розгадаю я цю таїну, подивлюсь що ж там такого —
Серце хай себе на мить успокоїть, подивлюсь що ж там страшного —
Вітер це і більш нічого".

Ледь відчинив я вікно, товкнувши віконця, як із крил тріпотінням,
Ступив Крук в покої мої, птах величний минулого часу святого;
Ані на мить не зупинивсь він і себе не обтяжив вклонінням;
Але з виглядом лорда чи леді всівся над дверима та й усього —
На Паллади погруддя усівся, якраз над моїми дверима та й усього —
Примостився і більше нічого.

Тоді змусив всміхнутись мою уяву сумну, бо був до неї зманливий,
Цей ебеновий птах, бо серйозна й сувора була поведінка у нього.
"Хоч обскубаний гребінь", — я сказав, — "ти, певно, не полохливий,
Жахливий, похмурий, древній крук, що від берега блукає Нічного —
Скажи мені, яке маєш ім'я на березі тім Плутона нічного!"
"Ніколи" — промовив Крук і більше нічого.

Я здивувався неабияк, що ця незграба мовлення моє розчула так ясно,
Хоч відповідь птиці була недоречна і сенсу не мала вона будь-якого;
Та не погодитись не можна, що жодна людина в цей час й позачасно
Не удостоїлась бачити птаха над дверима покою людського —
Птаха чи звіра на погрудді із гіпсу над дверима покою людського,
Що промовив: "Ніколи" і більше нічого.

Але Крук, самотньо сидівший на тому погрудді, вигукнув тільки
Єдине те слово, одне лише слово, ніби душу свою виливши в нього,
І більше нічого не мовив, ні пір'їнкою не сколихнув аніскільки,
Аж поки я не промимрив: "Інші друзі прилітали раніше до цього —
Завтра він покине мене, як мене покидали надії раніше до цього".
Птах тоді мовив: "Ніколи" і більше нічого.

У тиші, яку порушила його відповідь влучна, здригнувшись не стиха,
"Безсумнівно, що він вимовляє — сказав я — єдина скарбниця у нього,
Від хазяїна її перейнявши, що потерпав від немилосердного Лиха,
Яке все швидше йшло з ним, доки пісні не обважніли від того —

Доки пісні Надії сумним тягарем не обважніли від того:
"Вже не буде ніколи" і більше нічого".

Знов змусив всміхнутися Крук мою сумну душу, до неї зманливий,
Підкотивши м'яке крісло до погруддя і птаха, що всівся на нього;
На оксамит опустившись, я взявся сплітати у думці примхливій
Уяву з вигадкою, гадаючи, що птах зловісний для мене значного —
Що цей похмурий, жакхливий і зловісний птах для мене значного,
Мав на увазі кричачи "Ніколи" і більше нічого.

Я сидів гадаючи там, але ані слова, ні звука йому не сказавши,
Птаху, чиї вогняні очі пропікали мене наскрізь до серця самого;
Це і багато що інше я вгадував, голову розкуто і вільно поклавши
На оксамит подушки, над якою зловтішалось світло свічада нічного,
На той оксамит, над яким зловтішалось світло свічада нічного,
На який *Вона* не покладе вже ніколи й нічого.

Потім здалося мені, що повітря від пахоців згусло неначе з кадила
І кроки продзвеніли по ворсистій підлозі Серафима швидкого.
"Нещасний" — я скрикнув — "Бог послав тобі ангела щоб відпочила —
Відпочила душа і напій забуття* про Лінор спогаду дуже важкого
Пити, о ковтати цей напій, щоби позбутись спогаду надто важкого".
Крук промовив: "Ніколи" і більше нічого.

"Віщуне", — сказав, — "лихий та все ж віщій, чи диявол ти взагалі,
Чи Спокусник* послав, чи буря тебе занесла до узбережжя земного,
На безлюдне, але нестримне, на цій зачарованій пустельній землі —
У дім цей, де панує Жахіття, скажи мені щиро, благаю у тебе одного,
Чи є по той бік в Гілеаді бальзам?* Скажи — скажи — благаю одного".
Крук промовив: "Ніколи" і більше нічого.

"Віщуне", — сказав, — "лихий та все ж віщій, чи диявол ти взагалі,
Заради Небес, що над нами схиляються — заради нами коханого Бога,
Скажи цій скорботній душі, чи вона в далекій Едемській землі,
Обійме святу дівчину, яка є Лінорою для ангела там будь-якого —
Знов обійме сяючу діву, яка є Лінорою для ангела там будь-якого?"
Крук промовив: "Ніколи" і більше нічого.

Я скрикнув, піднявшись: "Це слово хай стане знаком прощання —
Ти птах чи диявол, вертайся у бурю та на берег Плутона Нічного!
Не лишай ні пір'їни — чорний знак брехні в душі твоїй існування!

Залиш самотність мою і погруддя над дверима покою людського!
Забери дзьоб з мого серця і забирайся з дверей покою людського!"
Крук промовив: "Ніколи" і більше нічого.

І Крук не злетівши, все ще сидить, все сидить і сидить
На блідому погрудді Паллади прямо над дверима покою мойого;
І очі його виглядають наче в демона, що марить чи снить,
І світло свічада, що сяє над ним, кидає тінь на підлогу від нього;
І душа моя з тіні тієї, що впала долілиць на підлогу від нього,
Не підніметься більше ніколи і не буде нічого!

КОМЕНТАРІ

Перша публікація вірша у січні 1845 року у газеті "New York Evening Mirror". А вже в листопаді, після трьох десятків перевидань у газетах і журналах, вірш вийшов окремою книжкою у 100 сторінок як поетичний збірник "Крук та інші вірші" — головна поетична книга Аллана Поу. Зрештою "Крук" став візитівкою поета.

"Опівночі якось похмурої, я втомлений і млявий замислився". В оригіналі перший і третій рядок кожної строфи мають внутрішню риму і поміж собою не римуються, що в цьому перекладі ігнорується.

"напій забуття". В оригіналі "nerenthé" — лікувальний напій в давньогрецьких міфах, яким лікували від смутку.

"Спокусник". Одне з прізвиськ Сатани.

"Чи є по той бік в Гілеаді бальзам?" В оригіналі це цитата з Біблії короля Джеймса з Книги Єремії (розділ 8, вірш 22). В Гілеаді, по той бік Йордану від Іудеї, виготовляли лікувальний бальзам. Сама назва "гілеадський бальзам" (Balm of Gilead) стала символом зцілення і заспокоєння. Тож ліричний герой запитує Крука, чи зможе він отримати зцілення від утрати.

ЕЛЬДОРАДО ELDORADO

У прикрасах елегантний,
Знаходить лицар галантний
На сонці і в тіні розраду,
По світу довго мандруючи,
Пісні радо співаючи,

У пошуках землі Ельдорадо.

Але з роками став вже старий –
Лицар колись такий бойовий –
І в серці його не стало розради,
Коли ні під сонцем, ані в імлі
Не знайшов ані клаптя землі,
Який був би схожий на Ельдорадо.

І коли зовсім вже ослабів,
Тінь паломника стрів,
І в неї шукав він розради.
"Тінь" — спитав, щоб почути —
"Де вона все ж може бути
Земля, на ім'я Ельдорадо?"

"Через гори, що ген зростають,
Ледь не до Місяця сягають,*
Вниз в Долину Тіні* до розради
Їдь сміливо без скиглінь,
Їдь", — відповіла йому тінь. –
"Якщо шукаєш Ельдорадо".

КОМЕНТАРІ

Хоча вірш "Ельдорадо" був опублікований ще за життя Аллана Поу, у 1849 році в щотижневій бостонській газеті "Прапор нашого Союзу" (The Flag of Our Union), він ніколи не доопрацьовувався автором.

В оригіналі має постійну риму "shadow - Eldorado".

"Через гори, що ген зростають, Ледь не до Місяця сягають". В оригіналі: "Over the Mountains Of the Moon" (Через Місячні гори)– найвищі гори в Африці.

"Долина Тіні". Повністю: Долина Смертної Тіні – це символічний опис світу, який означає, що темрява та смерть є долинами на землі, через які потрібно пройти як частину людського досвіду. "Так, хоч я піду долиною смертної тіні, я не убоюся зла, бо Ти зі мною; Твій жезл і Твій посох заспокоять мене". (Псалом 22:4).

**БЕЗ НАЗВИ [НАЙЩАСЛИВІШИЙ ДЕНЬ]
UNTITLED [THE HAPPIEST DAY]**

Найщасливіший день – найщасливішу годину
Моє обпалене і понівечене серце пізнало,
Найщасливіші надії на гордість, на влади вершину,
Я відчув, відлетіли, як не бувало.

Надії на владу, сказав? Так! Знав я таких,
Але вони давно зникли, на жаль!
Юності моєї видіннями були з головних...
Але хай зійдуть вони на ухналь.

І, гордість, що тепер від тебе для мене?
Інше чоло ще може успадкувати отруту,
Яку ти вилити спромоглася на мене...
Духе мій, зберігай спокійність набуту!

Найщасливіший день – найщасливішу годину
Очі мої мають побачити – бачив колись
Найяскравіший погляд гордість і влади вершину,
Які, я відчуваю, були, не здались:

Але якби та надія на гордість і влади вершину
Запропонувалась тепер, з тим самим стражданням,
Яке вже *тоді* я відчув – ту найяскравішу годину
Я б знов не прожив із ніяким ваганням:

Бо на крилі її був темний субстрат,
А як злетіла вона – потужна есенція впала —
Душу спалити й понівечити здатна стократ,
Яка, обпалена, це добре пізнала.

КОМЕНТАРІ

Перша публікація вірша без назви в збірнику 1827 року "Тамерлан та інші вірші". Через кілька місяців після виходу збірки вірш був самостійно опублікований в переробленому і зменшеному вигляді за підписом брата поета, але, як вважають дослідники, зі схвалення Едгара. Переклад зроблено з варіанту, опублікованому у збірнику.